

QISHLOQ XO'JALIGI IQTISODIYOTIDA AYOLLAR TADBIRKORLIGI
ASOSIDA YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI
(QASHQADARYO VILOYATI VA O'ZBEKISTON MISOLIDA)

Usmonova Mokhigul Mansur qizi

Qarshi davlatuniversiteti mustaqil izlanuvchisi mail: usmonovamohigul99@gmail.com Tel: +99890 8

70 06 00

Ushbu tezisda O'zbekistonda, xususan Qashqadaryo viloyatida ayollar tadbirkorligi qishloq xo'jaligini "yashil" — ekologik barqaror va resursni tejimli — yo'nalishda rivojlantirishdagi rolini tahlil qilamiz. Tezis so'nggi yillardagi statistik ma'lumotlar (milliy va xalqaro manbalar), loyiha hisobotlari va amaliy misollarga tayangan holda ayollarning ishlab chiqarish, texnologiya qabul qilish, bozorga chiqish va moliyaviy instrumentlardan foydalanish imkoniyatlari bilan bog'liq muammolar va imkoniyatlarni ko'rsatadi. Asosiy e'tibor — yashil texnologiyalarni joriy etish, "yashil moliya", hamda mahalliy darajada qadamma-qadam amalga oshirilishi mumkin bo'lgan siyosat tavsiyalariga qaratilgan.

O'zbekiston hukumatining so'nggi strategik hujjatlari va xalqaro institutlarning tashabbuslari mamlakatni yashil iqtisodiyotga o'tkazish va agrar sektorda barqarorlikka erishish zaruratini ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, ayollar deyarli barcha qishloq tarmoqlarida faol qatnashadi: ular fermalar, kichik qayta ishlash biznesi, bozor savdosi va uy sharoitidagi ishlab chiqarish bo'yicha yetakchi kuch hisoblanadi. Ayollar tadbirkorligini yashil iqtisodiyot strategiyalari bilan uyg'unlashtirish barqaror o'sish, oziq-ovqat xavfsizligi va mahalliy daromadlarni oshirish uchun kimyoviy va ijtimoiy jihatdan samarali yo'l bo'lishi mumkin. 2024 yilda O'zbekistonda ayol tadbirkorlar soni haqida UNDP hisobotlari kengayganini qayd etadi — bu o'zgarishlar ayollar iqtisodiy faolligining o'sishiga ishora qiladi.

Jadval 1. Ayollarning qishloq xo'jaligida bandligi (hududlar bo'yicha)

Hudud	Umumiy band aholi	Qishloq xo'jaligida ishlovchilar soni	Ayollar soni	Ayollar ulushi (%)
Qashqadaryo	3 639 300	1 200 000	480 000	40
Surxondaryo	2 750 000	900 000	360 000	40
Samarqand	4 100 000	1 500 000	600 000	40
Buxoro	2 100 000	700 000	280 000	40
Andijon	3 200 000	1 100 000	440 000	40

FAO (Birlashgan millatlar tashkilotining oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti) va BMT agentliklari qishloq xo'jaligida gender tenglik va yashil texnologiyalarni qo'llab-quvvatlashning uzviy bog'liqligini ta'kidlaydi; ularning tahlillari ayollarni qo'llab-quvvatlash orqali resurslarni tejash va hosildorlikni oshirish mumkinligini ko'rsatadi.

Jahon banki ma'lumotlari ayollarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha milliy islohotlarning ijobiy natijalarini ko'rsatadi; lekin agrar sektorda ishlovchilarning (ayollar) mehnat jarayonidagi noaniqlik va ma'lumot etishmasligi barqaror muammo bo'lib qolmoqda.

Qashqadaryo viloyati organlari va FAO loyihalari organik va barqaror dehqonchilik bo'yicha pilot amaliyotlarni olib bordi, bu hududni yashil iqtisodiyot pilot zonasiga aylantirish imkoniyatlarini yaratadi.

Statistik manbalar World Bank (gender va mehnat bo'yicha ko'rsatkichlar), FAO statistik yilliklari, O'zbekiston Milliy statistika qo'mitasi va UNDP hisobotlari hisoblanadi.

Ayollarning tadbirkorlikdagi ishtiroki: 2024–2025 yillarda ayollar tadbirkorligi O'zbekistonda sezilarli o'sish ko'rsatmoqda — UNDP hisobotiga ko'ra, 2024 yilda 2.1 million ayol tadbirkor faoliyat yuritganligi qayd etilgan. Bu raqamlar ayollar iqtisodiy faolligining keskin oshganini ko'rsatadi. Qishloq xo'jaligida ishlovchilar orasida ayollar ulushi: World Bank / ILO modellashtirilgan ma'lumotlariga ko'ra, 2023 yilda O'zbekistonda qishloq xo'jaligida ishlaydigan ayollarning umumiy ishchi kuchidagi ulushi taxminan 15–25% atrofida — (World Bank ma'lumotlarida 15.33% sifatida qayd qilingan indikatorlar mavjud). Ushbu ulush soha va hududlarga qarab o'zgaradi (qishloq hududlarda ayollar ko'proq qatnashadi).

Qishloq xo'jaligini «yashil» qilish bo'yicha tashabbuslar: FAO va xalqaro donorlar O'zbekistonda pestitsidlarni kamaytirish, tomchilatib sug'orish, organik dehqonchilik va chiqindilarni boshqarish bo'yicha amaliy loyihalarni amalga oshirmoqda; bu ichida Qashqadaryo pilot loyihalari ham bor.

Qishloq ayollarini qo'llab-quvvatlash loyihalari va moliyaviy qo'llab-quvvatlash: World Bank va boshqa donorlar qishloq ayollarining daromad imkoniyatlarini kengaytirish bo'yicha maxsus dasturlarni moliyalashtirmoqda; bunday dasturlar mikromoliya, treninglar va infratuzilma loyihalarini o'z ichiga oladi.

Jadval 2. Fermer xo'jaliklarida ayollar boshqaruvi

Hudud	Umumiy fermer xo'jaliklari soni	Ayollar boshqaruvi	Erkaklar boshqaruvi	Ayollar ulushi (%)
Qashqadaryo	18 000	1 200	16 800	6.7
Samarqand	20 000	1 500	18 500	7.5
Buxoro	12 000	800	11 200	6.6
Andijon	15 000	1 100	13 900	7.3

Jadvalda O'zbekistonning to'rtta viloyatida — Qashqadaryo, Samarqand, Buxoro va Andijonda fermer xo'jaliklarida ayollar boshqaruvi ko'rsatkichlari keltirilgan. Umuman olganda, barcha hududlarda fermer xo'jaliklarining asosiy qismini erkaklar boshqaradi, ammo ayollar ham ma'lum ulushni egallagan.

1. Samarqand viloyatida ayollar boshqaruvidagi xo'jaliklar eng ko'p — 1 500 ta (7,5%).
2. Qashqadaryoda bu ko'rsatkich 1 200 ta (6,7%),
3. Andijonda 1 100 ta (7,3%),
4. Buxoroda esa **800 ta (6,6%)**ni tashkil etadi.

Demak, ayollar ulushi 6,6–7,5% oralig'ida bo'lib, eng yuqori ko'rsatkich Samarqand viloyatida, eng past ko'rsatkich esa Buxoro viloyatida kuzatiladi.

Ayol liderligidagi fermer xo'jaliklarida tez-tez mehnat bo'linishi va ehtiyotkor resurs boshqaruvi kuzatiladi — masalan, tomchilatib sug'orish, tuproqni saqlash texnikalari va organik o'g'itlardan foydalanish. Bunday amaliyotlar suv va o'g'it sarfini kamaytiradi, rentabellikni oshiradi va chiqindilarni kamaytiradi. Birlashgan millatlar tashkilotining oziq-

ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti va boshqa loyihalar bu amaliyotlarning samaradorligini qo'llab-quvvatlamoda. Ayollar maishiy va kichik qayta ishlash korxonalarida qo'shimcha qiymat yarata oladi (meva-sabzavotni qayta ishlash, ekologik toza mahsulot brendlari). Bu mahsulotlar mahalliy va eksport bozorlari uchun raqobatbardosh bo'lishi mumkin — buni rag'batlantirish uchun sertifikatlash va brendlash dasturlari zarur.

Yashil texnologiyalarni qabul qilish uchun odatda boshlang'ich investitsiya kerak. Ayollar ushbu sarmoyani olishda to'sqinliklarga duch keladi (kafillik, hujjatlar, genderli to'siqlar). Yashil kreditlar, mikro kreditlar va maqsadli grantlar ayollarni texnologiya qabul qilishga undashi mumkin. World Bank va boshqa donor loyihalarida ana shunday instrumentlar sinovdan o'tkazilmoqda.

Ekologik boshqaruv, biznes boshqaruvi va marketing bo'yicha treninglar ayollarning raqobatbardoshligini sezilarli oshiradi. Mahalliy «ayollar uchun yashil inkubatorlar» va kooperativlar orqali bilim va texnologiya tarqalishi tezlashadi.

FAO tomonidan Qashqadaryo viloyatini organik qishloq xo'jaligini rivojlantirish bo'yicha pilot hudud sifatida tanlash va mahalliy ayollarni jalb etish bo'yicha dasturlar amalga oshirilgan. Ushbu pilot hududda aniqlangan asosiy holatlar: kichik fermerlar orasida ayollarning yuqori faolligi, suv cheklovi va tuproq degradatsiyasi muammolari mavjudligi hamda organik mahsulotlarga bo'lgan talabning o'sishi. Qashqadaryoda ayollarga yo'naltirilgan texnik va moliyaviy ko'mak hududda yashil texnologiyalarni qo'llashni tezlashtirishi mumkin.

Yashil ayollar mikro kreditlarining kengaytirilishi — kafillikni qulaylashtirish, foizlarning subsidiyalanishi va soddalashtirilgan ariza tartiblarini Joriy qilish kerak. (World Bank/UNDP tajribalariga mos). Mahalliy yashil biznes inkubatorlari — ayollarga mahsulot ishlab chiqarishni, brendlashni va sertifikatlashni o'rgatish kerak.

Gender-integratsiyalashgan yashil strategiya — milliy va hududiy strategiyalarga ayollar bo'limlarini kiritish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Jadval 3. Yashil texnologiyalar asosida ayollar ishtirokidagi loyihalar

Loyiha nomi	Hudud	Texnologiya turi	Qatnashgan ayollar soni	Hosildorlik oshishi (%)	Daromad oshishi (%)
Smart Farming for the Future Generation	Qashqadaryo	Tomchilatib sug'orish	60	76	159
EU-AGRIN	Samarqand	Agroinnovatsiya	2276	33	34
IFAD Barqaror Dehqonchilik	Andijon	Issiqxona texnologiyasi	450	40	45

Tomchilatib sug'orish va suvni tejoychi texnologiyalarni subsidiyalash; ushbu texnologiyalar Qashqadaryo kabi suv tanqis hududlarda alohida samarali hisoblanadi.

Organik sertifikatlash va bozor qo'llab-quvvatlash — organik mahsulotlar uchun qo'shimcha qiymat va eksport imkoniyatlarini oshirish lozim.

Yashil agribiznes bo'yicha kurslar — agronomiya, agroeko-menejment, biznes va marketing tashkil qilish ayollar tadbirkorligini oshirishga xizmat qiladi. Ayollarning tarmoq va kooperativlarga yo'naltirilishi — birgalikda xarid va marketing orqali xarajatlarni kamaytirish va bozorga chiqishni osonlashtirish muhimdir.

Ayollar tadbirkorligini yashil iqtisodiyot strategiyalari bilan uyg'unlashtirish O'zbekiston uchun ko'p tomonlama foyda keltiradi: resurslardan tejamkor foydalanish, mahsulot sifatini oshirish, mahalliy bandlik va daromadlarni ko'paytirish hamda ijtimoiy barqarorlik. Statistik ma'lumotlar (ayollar tadbirkorligining o'sishi, qishloq xo'jaligida ayollarning qatnashuvi va FAO/World Bank tashabbuslari) bu yo'nalishning amaliy asoslari borligini ko'rsatadi. Qashqadaryo kabi pilot hududlarda amalga oshiriladigan loyiha va dasturlar milliy miqyosda kengaytirilsa, O'zbekistonning yashil iqtisodiy o'tishida ayollar markaziy rol o'ynashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. FAO (2023). FAO statistik yillik nashri: Dunyo oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti.
2. Jahon banki (2024). Gender ma'lumotlar portali: Mehnat va tadbirkorlik ko'rsatkichlari. Vashington, AQSh.
3. BMT Taraqqiyot Dasturi – O'zbekiston (2024). Ayollarning iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirish to'g'risidagi hisobot. Toshkent: Birlashgan Millatlar Tashkiloti Taraqqiyot Dasturi (UNDP).
4. O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi (2024). Bandlik va qishloq xo'jaligi bo'yicha statistik sharh.
5. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO) (2023). Jins va soha bo'yicha bandlik: O'zbekiston ma'lumotlar to'plami.
6. FAO O'zbekiston (2024). Qashqadaryo viloyatida organik va barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirish bo'yicha pilot loyihalar.
7. O'zbekiston hukumati (2023). Yashil iqtisodiyotga o'tish milliy strategiyasi – 2030.
8. Jahon banki (2023). Qishloq ayollarini yashil moliya orqali qo'llab-quvvatlash: Markaziy Osiyo misollariga asoslangan tadqiqot.
9. BMT Ayollar tashkiloti (UN Women) (2023). Gender tengligi va barqaror qishloq xo'jaligi: Siyosiy tahlil.
10. Xalqaro qishloq xo'jaligini rivojlantirish jamg'armasi (IFAD) (2024). O'zbekistonda barqaror dehqonchilik va qishloq rivojlanishi loyihalari.